

Әбдіжәділқызы Ж.

филология ғылымдарының кандидаты, доцент,
әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.,
e-mail: journalit_theoretic@mail.ru

ТЕЛЕЖУРНАЛИСТИКАДАҒЫ ЭССЕ ЖАНРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛЬДЫҚ МӘНІ МЕН МАҢЫЗЫ

Мақсаты: Эссе жанрының заманауи қолданыс аясындағы функциональдық мәні мен маңызын айқындау.

Міндеті: Журналистикадағы эссе жанрының көркем әдебиеттегі эссе жанрының ерекшеліктерін атап өтіп, журналистикадағы эссе жанрының классификациясын жасап, нақты мысалдар негізінде ғылыми тұрғыда талдау.

Күтілетін нәтиже: Эссе жанрының заманауи қолданыс аясындағы функциональдық мәні мен маңызын айқындауға арналған осы мақаланы жазу барысында «Эссе жазу өнері» деген тақырыпта шеберлік сыныбын өткізу мүмкіндігіне жол ашылды.

Автор мақалада журналистикадағы эссе жанрының заманауи қолданыс аясындағы функциональдық мәні мен маңызы жайлы баяндайды, журналистикадағы эссе жанрының көркем әдебиеттегі эссе жанрынан ерекшеліктерін атап өтіп, ақпарат кеңістігіндегі айналым жүйесін зерттеп, функциональдық мәнін ашып көрсетеді. Эссе жанрын зерттеу барысында ұлттық зерттеушілер З. Қабдолов, Р. Сыздықова, К. Смайылов, Ә. Бөпежановалардың, сонымен қатар, шетелдік ғалымдар О. Уайльд, Б. Гейтс, Я. Засурский, Е. Прохоровтардың пікірлеріне сүйенеді. Журналистің адамгершілік көзқарасын танытатын, авторлық позициясын айқындайтын, кәсіби деңгейін көрсететін, қалың бұқараның санасына тікелей ықпал етіп, сол арқылы қоғамдық пікір тудыратын эссе жанрының аясына өзекті мәселе де, толғақты проблемалар да, айтулы ақиқаттар да, ащы шындық пен ең ізгі ішкі тебіреністер де сыйып кететіндігін атап өтеді. Жазушы, журналист, білімгер, яғни, студент, магистрант, докторант және оқушы жазатын эсселердің әрқайсысының өзіне тән қисындары мен жазу процесінде туындайтын кейбір қиындықтарына шолу жасап, қолданыс аясында кездесетін проблемаларды атап өтеді. Эссенің заманауи сипаты мен әлеуметтік мәнін ақпарат ғасырындағы ақпараттық технология ұшқырлығымен ұштастырып, радио, телевизия және интернет жүйесіндегі эсселердің өзіндік табиғатына талдау жасайды. Соның ішінде телевизиядағы эссе жанрының қоғамдық пікірдің шынайы құбылысы ретінде атқаратын ақпараттық қызметінің психоллингвистикалық қырларын зерделейді.

Түйін сөздер: эссеист, журналистік эссе, радиоэссе, телевизиялық эссе, блогерлік эссе.

Abdizhadilkyzy Zh.

Candidate of Philological science, associate Professor,
Al-Farabi Kazakh national university, Kazakhtan, Almaty
e-mail: abdizhadilkyzy.zhydegul@gmail.com

Functional significance and importance of the essay genre in TV journalism

Goal: To determine the functional significance and importance of the essay genre in modern context. Objectives: To mark the features of the genre of essay in journalism which distinguishes it from a literary essay, to give a classification of the genre of essay in journalism and to make an analysis on specific examples from a scientific point of view. Expected result: On the basis of this scientific article, you can hold a master class on the topic: "The art of writing an essay". The author in his article talks about the new functions of the essay genre in journalism, about the difference between different essays in fiction and journalism, also denotes the features and reveals the functional meanings of the term. In the process of studying the genre of essay the author relies on the work of Kazakh scientists as Z. Kabdolov, R. Syz-

dykova, K. Smayilov, A. Bobezhanova, as well as the opinions of foreign authors as O. Wilde, B. gates, Y. Zasursky, E. Prokhorov. The author argues that the genre of essay journalism is a very important tool to express thoughts, concerns and opinion. The author emphasizes the importance of essays for students, journalists, undergraduates and doctoral students and also notes some difficulties in their writing.

Key words: essay writer, journalistic essays, radio essay, TV essay, blogger essay.

Абдижадилқызы Ж.

кандидат филологических наук, доцент,
Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Казахстан, г. Алматы, e-mail: abdishadilkzy.zhydegul@gmail.com

Функциональное значение и важность жанра эссе в тележурналистике

Целью статьи является определение функционального значения и роли жанра эссе в современном контексте. Автор поставил следующие задачи: выявить специфику жанра эссе в журналистике; установить его отличия от литературных форм эссе; представить классификацию видов и форм эссе; провести анализ конкретных образцов эссе с научных позиций. Автор также исследует новые функции жанра эссе в журналистике, сравнивает эссе в художественной литературе и журналистике, выявляет особенности и раскрывает функциональные значения данного термина.

По мнению автора, жанр эссе выполняет особую функцию: доносить информацию. Личные мысли и идеи журналиста образуют концепцию и превращаются в эссе. Эссеист делится своими мыслями с народом. В эссе есть и проблемы, и правда, и задачи. В процессе изучения жанра эссе автор опирается на труды казахских ученых: З. Кабдолов, Р. Сыздыкова, К. Смаиылов, А. Бопежанова, а также на мнения таких зарубежных авторов, как О. Уайльд, Б. Гейтс, Я. Засурский, Е. Прохоров. Автор утверждает, что жанр эссе для журналиста очень важный инструмент выражения мыслей, проблем и мнений. Автор также подчеркивает важность эссе для студентов, учеников, журналистов, магистрантов и докторантов, а также отмечает некоторые сложности в написании эссе. Данная статья также может служить основой проведения мастер-класса на тему: «Искусство написания эссе».

Ключевые слова: эссеист, журналистское эссе, радиоэссе, телевизионное эссе, блогерское эссе.

Журналистикадағы эсеге ақпаратты жеткізе білудегі даралық сипат тән. Өмірлік құбылыстардан өзіндік тұжырым жасап, белгілі бір қорытындыға келетін журналистің ой-иірімдері эссе болып өріледі. Эссеист сол ойын көпшілікпен бөліседі. Эссенің аясына өзекті мәселе де, толғақты проблемалар да, айтулы ақиқаттар да, ащы шындық пен ең ізгі ішкі тебіреністер де сыйып кетеді. Автор

Ал журналистикадағы деректі-көркем жанрлар тобына жататын эссенің ерекшелігі – тікелей ақпарат кеңістігіндегі айтулы ақиқатқа деген азаматтық көзқарастан туындайтын авторлық қолтаңбаның айқындығы. Көзі қарақты, көкірегі ояу, көңілі сергек, қоғамда болып жатқан құбылыстарға бей-жай қарай алмайтын, өмірлік мәселелер төңірегінде өзіндік тұжырым жасап, белгілі бір қорытынды шығара алатын журналистің ой иірімдері эссе болып өріледі.

Кіріспе

Эссенің өнер туындысы екенін ескерсек, бұл жанр – жеке тұлға тарапынан баяндалатын ойт-олғам. «Адамзат – жаратылысынан жеке тірлік иесі. Өнер – жеке тұлғаның саналы ісі» (Бопежанова Ә., 2001).

Жазушылар, әдебиетшілер, публицистер, зерттеушілер – әрқайсысы бұл жанрға әр қырынан келеді. Сан алуан пікірдің тоғысатын тұсы эссенің философиялық тұжырымға, көкейтесті көсемсөзге, өмірлік мысалдармен өрнектелген ой еркіндігіне, автордың сана-сезімінде сарапталған терең толғанысқа құрылатындығы.

Негізгі бөлім

Эссенің тарихи дерекнамасына көз жүгіртсек, эссе француз тілінен «essai», ағылшын тілінен «essay», «assay» – талпыныс, жазушылық тәжірибе деген мағынаны береді екен (Телевизионная журналистика, 2001)

«Эссе – философияның, эстетиканың, әдеби сынның, публицистиканың, көркем әдебиеттің даму үдерісінде тұрақты түрде қалыптасқан тұжырымдарға жаңа қырынан қарап, өз дүниетаным көкжиегімен кеңінен шолып, өз парасат-пайымының тереңінен толғап, әрі дағдыдан, әдеттен, көне соқпақтардан бөлек,

тың болжамдар мен түйіндеулерге негізделетін автордың айрықша шешімін дәріптейтін, тұлғалық қолтаңбасын сипаттайтын жанр» (Эпштейн 1998). Бұл шағын көлемді ой бөлісу, қандай болса да мәселені баян ету, дәлелді зиятты ізденіс. Эссе бір мәселе немесе сұрақ бойынша жеке көзқарасты білдіріп, алдын ала немесе мәселені қанағаттанарлықтай баяндалуына үміттенбейді. Әдетте, эссе бір нәрсе туралы *жаңа, субъективті рең беретін шығармашылық және философиялық, тарихи-биографиялық, публицистикалық, әдеби-сын, ғылыми-көпшілік* сипатта болуы мүмкін.

Эссе жанрының мүмкіндігі мол, ол тақырып терендігі мен мазмұндық негізді қатар қамтиды. Эссенің ауқымдық шеңберіне күн тәртібіндегі күйіп тұрған мәселе де, заман ағымындағы толып жатқан толғақты проблемалар да, адамзаттың мерейін өсіретін айтулы ақиқаттар да, ет жүректі елжірететін ең ізгі ішкі тебіреністер де сыйып кете алады. «Жанр – даму үдерісіндегі ұғым. Әрбір тарихи дәуір әр жанрдың түп негізін сақтай тұра, оның табиғатына өз ерекшеліктерін енгізеді. Жанрлық дамудың өзі – жанды процесс. Жанрлар туады, қалыптасады, өзгереді, дамиды, т.с.с.» (Қабдолов З., 1992). Журналистикадағы эссе – журналистің адамгершілік көзқарасын танытатын, авторлық позициясын айқындайтын, кәсіби деңгейін көрсететін, қалың бұқараның санасына тікелей ықпал етіп, сол арқылы қоғамдық пікір тудыратын жанр. Ағылшын саясаткері Уинстон Черчилдің: «Барлық ақпаратты білетін адам бүкіл әлемді билейтін адам» (Уинстон Ч., 1899) деп үлкен көрегендікпен айтқанын уақыт дәлелдеп берді. ХХІ ғасырдың ақпарат ғасыры атанғаны баршамызға мәлім. Өйткені, жаңа ақпараттық технологияның өмірге етене енгізілуімен қатар ақпараттың маңызы айрықша арта түсті. Осы орайда компьютер индустриясының беделді маманы, 1995 жылы жарық көрген «Болашаққа барар жол» (Дорога в будущее) атты кітабында «ақпараттық кең арна» (информационная магистраль) ұғымын ғылыми айналымға енгізіп, ендігі жерде ақпараттар тасқынын өндеп, бұқараға жедел жеткізу мәселесінің қоғамда жетекші мәнге ие болатынын атап айтқан болатын. (Гейтс Б., 1995).

Осы орайда ақпараттың жедел тасымалдануы оның экономикалық ресурс ретіндегі ролін күшейтеді. Соған сәйкес ғаламтор желісі мен заманауи электронды құралдарға ие мемлекеттер қалың бұқараны қажетті ақпаратпен қамтамасыз етуде басқа елдерді басып озатыны мәлім. «әйгілі америкалық философ Элвин

Тоффлер осы тұрғыда мемлекеттерді екі категорияға бөледі: заманауи байланыс құралдарына ие тез ойланатын «ақылды» мемлекеттер; сондай құралдарға қолы жете бермейтін баяу ойланатын мемлекеттер» (Засурский Я., 2003). Адамзат ойының жемісінен туған ақпарат тасқынын тасымалдаудағы тапқырлық пен заман ағымындағы зымыран уақытпен ұштасқан ұшқырлық туралы толғанған ағылшын жазушысы Оскар Уайльд «Болашаққа төтеп беру мүмкін емес» десе, «ХХІ ғасырға саяхат» кітабының авторы ғасырды алдын ала ой көзімен шолып, ғылыми көзқарас тұрғысынан саяхат жасаған Камал Смайылов: «Келешек – еңбек пен ой адамының, әділет пен шындықтың заманы. Тарихтың тегершігі солай айналып, адамзат керуені солай көшіп барады. Оны тоқтатар ешқандай күш-кедергі жоқ» (Смайылов К., 2012) деп мәлімдейді.

Эссеист заман, қоғам, уақыт турасында көпшілікпен ой бөліседі. Сондықтан да эссе алғаш автордың тарапынан қағазға түсірілгенде күнделік формасында жазылуы мүмкін. Шығармашылық процесс тұрғысында күнделік алда жазылатын туындының бастапқы нұсқасы болып табылады. Күнделік – қаламгердің жан тебіренісі, өмірден алатын ләззаты, қуанышы мен наласы, өз көзімен көріп, көкейге түйгені. Соның бәрі уақыты, орны және оқиға кейіпкерлері сияқты нақты фактілер сабақтастығына құрылатын болғандықтан дерек пен дәйектен тұратын ойтолғам болып табылады.

Нәтиже

Соңғы жылдар аумағында журналистер қауымына қандай да бір көкейтесті мәселеге орай шығарма жазуға бәйге жарияланса негізінен эссе жанры ұсынылады. Болашақ журналистердің қабілетін байқау үшін де олардан эссе жазу талап етіледі. Ол орынды да. Тек сол эссе жазушылар оның негізгі қисынын, жанрлық ерекшелігін, құрылымдық сипатын біле бермейді. Көбінесе, ойша, жалпылама, болжаммен жазады. Осы орайда, «Тәлімгерліктің басты ережесі – тәліпке зиян тигізбеу», яғни, эссе жазу тапсырмасын орындату барысында шәкірттің композициядан кульминацияға дейінгі ойтолғамын өзіндік өрнегімен қағазға түсіруіне кедергі келтірмеу, керісінше еркін шарықтап, батыл қадам жасауына мүмкіндік беру (Оракова А.Ш., Корнилова А.Т., Жартынова Ж.А., Қасымова А.А., Насырова Г.У. 2017.). «Біз мектеп үшін емес, өмір үшін оқимыз» (Judith Tolhurst The sstantial Guie to Coaching and Mentoring 2010.) деген қағиданың шәкірттің де, ұстаздың да қаперінде болғаны абзал.

Эссе жазу бұл – дәлелдеудің классикалық жүйеге негізделген, сұрақ-жауап немесе тақырыпты ашу болып табылады. Ой ашық және дәл білдірілген, эсседе сөз тіркестері мен фразалар іріктелген және нақты болуы қажет. Эсседе барлық жазба жұмыстарындағыдай ішкі логика болуы тиіс. Бұл өз тілімен және стилімен жазылатын өзіндік жұмыс болғандықтан, цитатаның аз болғаны да жақсы. Сонымен қатар, эсседе мазмұны қойылған мәселе бойынша нақты баяндалуы керек. Эссе жазудың шарттарын білу үшін Зейнолла Қабдоловтың «Сөз өнері» кітабына жүгінейік:

– *«Біріншіден, сезім. Нәзік сезімталдық. Өзін қоршаған өмірден әрқашан тың құпиялар іздеп, айрықша әсер алу, көз алдындағы құбылыстарды ерекше сезіну, сезінген-түйсінген шындығына бейтарап қала алмай, тербеле тебірену керек.*

– *Екіншіден, бақылау. Жімі бақылағыштық. Нәзік сезіммен көрген, дәл бақылаумен ұштасып жатады.*

– *Үшіншіден, қиял. Творчестволық фантазия. Бақылап білген, сезінген шындықты кең өріске шығаратын қанатты творчестволық қиял – таланттың серігі.*

– *Төртіншіден, интуиция және бесіншіден, өмірбаян, тәжірибе молдығы.*

– *Алтыншыдан, парасат. Сананың саралығы. Құр соқыр сезіммен, бір ғана интуициямен ұзаққа, биікке самғау мүмкін емес. Шын талантқа шындықтың парқын білетін сарабдал сана, мол парасат керек.*

– *Жетіншіден, шеберлік. Талант – бәрінен бұрын еңбек, содан соң батылдық деп те тегіннен-тегін айтылмаған. Қатал тәртіп, азабы ауыр еңбек жоқ жерде жібі түзу қаламгер де болмақ емес. Өнердегі шын шеберлікке апарар жол – шыдамды еңбек, дилетанттыққа (үстірттікке) – шыдамсыз шалағайлық*

– *Сегізіншіден, шабыт. Адам биік мақсатқа, асыл мұратқа іс жүзіндегі шабытты еңбек арқылы ғана жетпек»*

Эссенің үлгісі, нақты мысалы дегенде Зейнолла Қабдоловтың естеліктен эсеге ұласқан «Менің әуезовім» деп аталатын роман-эссесі, Камал Смайыловтың «Жолданбаған 27 хат» деп аталатын кітабы, Қабдеш Жұмаділовтің «Қалың елім, қазағым» ойтолғамдар жинағы еске түседі. Камал Смайыловтың әрбір хаты – бір-бір эссе, аталмыш жанрдың француздың философиялық-гуманистік бағытта қалам тербеген жазушысы М. Монтень. Ол өзінің адам, қоғам, өмір туралы өзекті ойтолғамдарын XVI ғасырдың орта ше-

нінде «Эссе» деген атпен кітап етіп жариялады. Бұл әйгілі еңбек кейіннен орыс тіліне аударылып, «Опыты» деген атпен жарық көрді. Американдық жазушы О. Генри эссе жанрының шеберлеріне мынадай сипаттама береді: «Эссеистер парасатты пайым мен түйсік сезімталдығына жүгінетін жазушылар» (О. Henry, 1917). Орыс әдебиетшісі В. Кантарович эссенің даму тенденциясын есепке ала отырып, бұл жанрдың өзіне тән ерекшелігін былайша түсіндіреді: «Оқырман эсеге көз жүгірткенде, білімі терең, дүниетаным деңгейінің көкжиегі кең, өресі биік, аз сөзбен көп мағынаны қамти алатын, көпшіліктің көкейіндегісін дөп басатын, өмір, қоғам, тіршілік туралы бұған дейін айтылған пікірлерге теңізге тамған тамшыдай өз тарапынан бір мысқал ой қосатын талантты тұлғамен тілдесуге алдын ала әзірленеді». (Larry King, 1995) «Кітап оқылмайды, кітап оқитын оқырмандар саусақпен санарлық» деген пікірдің өзін зерттеу жүргізіп, дәйектеу керек болар, сірә,... Өйткені, ойды жеткізіп, сөзді өткізе білген танымал эссеистердің кітабы жақсылыққа ұмтылған жандардың бойтұмарына айналғанын уақыт дәлелдеп бергендей. Бір ғана мысалды тілге тиек етсек: «Америка кітаптарының экспорты жылдан-жылға артуда. Америкада университет баспаларының орны ерекше, университет баспаларына көптеген университеттердің баспалары біріктірілген. Тіптен, бұл елде этникалық топтарға арналған баспалар да көптеп саналады» (Amerikan BookTrade Directory, 1970.)

Ойталқы

«Журналистиканың негізгі ролі, тіпті, басты міндеті – оның «таза» ақпараттық табиғатында, болған оқиғаны хабарлап, осы орайда орын алған фактілерге, яғни, деректер мен дәйектерге комментарий жасап, талдап-түсіндіріп, қоғамдық пікір қалыптастыра алатындығында» (Прохоров Е., 2004). Рабиға Сыздықова өзінің «Сөз құдіреті» атты кітабында сөздің психоллингвистикалық аспектілерін ғылыми тұрғыда айқындап береді. «Сөз құдіреті дегеніміз – сөздің адам санасына әсер ететін қолданыс аясындағы көркемдік қуаты, эмоциональдық-экспрессивтік күші» (Сыздықова Р., 1979). «Эссе... Неткен әдемі, неткен ғажап сөз. Керісінше оқысаң да сол қалпында естіледі. Бұл сөздің мағынасы мен дыбысталу сипаты бір-біріне пара-пар, тепе-тең тұтастықтың символы» деп сүйсінді «Эссе туралы эссе» атты еңбегінде Кабалев. (Кабалев В., 2013). «Эссе – қаламгердің жеке тұлға ретіндегі азаматтық-адамгершілік көзқарасын, дүниетаным көкжиегінің кеңістігін, көрген-білгенін ой елегінен өткізіп, өмірлік құбылыстармен

салыстыра саралай алатын қабілет-қарымын көрсететін шығармашылық жұмыстың бір түрі» (Карнаух Н., 2000). «Эссеизм – мифологиядан типологияға дейін қамтитын күллі өмір ағысы мен жүрек қағысын паш ететін шығармашылық санадағы серпіліс» (Эпштейн М., 1987). «Эссе – адамзат тарихында 400 жылдан астам уақыт аясында қолданылып келе жатқан өміршең жанр. Эссе жанры көркемсөзде де, көсемсөзде де жанраралық жанр ретінде танылды. Өйткені, ол – шектеуге келмейтін, керісінше, автордың айналасынан алған жарқын әсерін, көңілге түйген өмірлік байламдарын, өмірдің басқа да салаларындағы өнерге деген іңкәрлік – бәрін бір арнаға тоғыстыратын жанр» (Эпштейн М., 1988). «Эссе – болашақтың жанры» (Лямзина Т., 2013). Осылайша бұған дейін эссе жайлы жазған авторлардың эссе жанрына берген сан алуан сипаттамаларында шек жоқ.

Телевизиядағы қоғамдық пікірдің шынайы құбылысы ретінде көрерменнің көзайымына айналатын, сол арқылы заманымыздың Мұхтар әуезов сынды ұлт шежіресін ұлықтайтын заңғар ойшылдары мен Камал Смайылов сынды нақтылы дәйектер мен фактілі деректерді өміршең пікірлерімен бірге өріп жақсылықты халықтың санасына жеткізетін, жамандықты өңменінен өткізетін «білгенге – маржан, білмеске арзан» дүниелердің құпиясын ашып беретін ақиқатты айтудан аянбайтын жетелі журналистерінің өрелі ойтолғамдарын телешежіреге ұластыратын ұтымды жанр – телевизиялық эссе. Әр елдің, әр халықтың озық дәстүріне құрметпен қарап, ұлттық құндылықтардың озықтығын дәріптейтін, бұл ретте еліміздегі өз еңбегімен табысқа қол жеткізген азаматтардың өнегелі өмірбаянын насихаттайтын деректі фильмдер түсірудің қажеттілік екенін уақыт талап етуде. (Садық М., 2004). Камал Смайылов Шерхан Мұртазаға арнап жазған хатында журналистер жайлы мынадай тұжырым жасайды: «Еліміздегі тыныштық баспасөзден басталады. Журналистер айтыс-тартыс, дау-жанжал шығармастан, саяси айқасқа қосылмай, саясаттан аулақ, одан әлдеқайда жоғары, биік тұруға тиісті. Олар үшін басты саясат – шындық, әділдік, халық қамы. Ондай күш қазіргі уақытта басқарушы, бағыттаушы орындарда емес, журналистердің қолында». Амал қанша, жасыратыны жоқ, «бас кеспек болса да, тіл кеспек жоқ» демекші, жалтақтамай, жасқанбай айтар ойын ақтарып салатын журналистер некен-саяқ. Эссе жанры республикалық басылымдардың өзінде сирек ұшырасады. Осы орайда Қабдеш Жұмаділов «Же-

теге тиер 70 сөз» санатын тізбектей келе 56-сөзін қаламгерлерге қаратып айтқан: «Қаламгерлікке қозғау салып, түрткі болатын себептер аз емес. Солардың ішіндегі биік мақсатқа жетелейтін ең сенімдісі – шындықты айтуға құштарлық». Сондықтан да сөзіне ел құлақ асатын ақиқатын айтудан аянбайтын эссеистер елге сөзін арнаса, мерзімді басылымдардың маңызын арттырып қана қоймай көгілдір экранның да көрігіне айналар еді. Өкінішке орай, уақыт тезіне сын көзбен қарап, тарихты таразылап, бүгінгі күнді бағалап, ертеңгі күнді ой елегінен өткізіп ой айтатын кеменгерлердің кеңесіне кезек беретін **«Көсемсөз мінбері»** іспетті эссеге құрылған бағдарламалар ұлттық тележурналистиканың жанры түгілі міндегі ретінде қарастырылып отырған жоқ. Бұл ретте, ұлттық телевизия мамандары озық идеяларды жүзеге асыруға бағытталған үздік жобалар тасқынын ұсынып, күнделікті кәсіби қызмет аясында телеөнер бәсекелестігі күн тәртібіне қойылуы тиіс.

Ал қазіргі заманауи журналистикадағы ұшқырлық ғаламтор желісіндегі жедеғабыл ақпараттың еншісінде екенін мойындаған абзал. Әлбетте, ғаламтордағы ақпараттың тиімділігі – біріншіден, ешбір инстанциядан өтпестен, ешбір тексерусіз, ешбір өзгеріссіз қолма-қол жарияланатындығы; ал екіншіден, ешқандай стандартқа бағынбастан еркін жазылатындығы. Осынау орасан зор мүмкіндік аясында блогерлік эссе пайда болды. Тіпті, қалың оқырмандар көз тігетін болғандықтан танымал сипат алып, тенденцияға айналып кетті. Бұл ретте, өз оқырмандарының арасындағы көзі ашық көкірегі ояу айтары бар авторлардың орнықты ойтолғамдарын жариялауды өзінің төл міндетіне айналдырған «Массагет» сайтының орны бөлек. Сайтта жарияланған «Астана – Тәуелсіздіктің жемісі» атты блогерлік эсседен келтірілген үзіндіге назар аударайық:

«Қалалар өзінің келбетін заман сұранысына сай өзгертіп, сан ғасырды артқа тастай отырып дамиды, құрылады. Тарих беттерін парақтасақ, Қазақстанның Отырар, Жетісу, Тараз секілді 1000, 2000 жылдық тарихы бар қалалары өркендеп, желек жайғанына көз жеткіземіз. Ежелгі Сарыарқа даласында, еркелей аққан Есіл өзенінің жағалауында Бозақ шаһарының орны табылған Ұлы Жібек жолының бойындағы тоғыз жолдың торабында орналасқан мекенге бір жарым ғасыр бұрын Ақмола атауымен қала мәртебесі берілді. Ел қонған жерде тырмысқан тіршілік басталады. Халықтың сарғалаған маңдай терінен тама-

тама тамшы көлге айналып, өнеркәсіптер өркендеп дами бастайды. Жел диірмені, тері өңдеу комбинаты, кірпіш зауыты тәрізді өндіріс орындарының кірпіші қаланып, қала тұрғындарының екі қолына бір күрек табылады. Бірте-бірте сауда-саттық саласы да қанат жайып, ел тұрмысы біраз жақсарады. Оған қалада тастан тұрғызылған үйлер көрініс бере бастағаны дәлел бола алады. Дамудың, жетілудің сол кездегі үлгісі ретінде білім беру жүйесі жолға қойылып, ауылишаруашылық училищелер, шіркеу мектептерінен қоңырау сылдыры естіліп, жұртты шаттыққа бөлей бастады. Қалаға жан-жақтан түрлі себептермен келген халық та тұрақтап қалып қойып жатты. Ашылған ауылишаруашылық училищелері нәтижесін беріп, Ақмола қаласы ірі ауылишаруашылық машиналарын жасау орталығына айналды, қаладағы тың жерлер көп күшімен игеріліп, білектің біліктілігі қарқынды дамуға алып келді. 1961 жылдан бастап қала атауы Целиноград болып өзгерді. Осы Ақмоланы астана жасау Алаш арыстарының арманына айналып қалып еді. Дәлірек айтсақ, алғаш Халел Досмұхамедов пен Мұхамеджан Тынышбайұлы осы идеяны ұсынған еді». (Асанова Ә., 2018)

Қорытынды

Эссе жазудың арнайы бекітілген ресми қағидасы жоқ. Әйтсе де, күнделікті қолданыс аясында эссе жазу дағдыларын жүзеге асыруға көмектесетін ережелер мен нұсқаулар бар. Біріншіден, эссеист жазатын тақырыбы мен

талқылайтын мәселесін нақты білуі қажет. Екіншіден, эссенің қандай аудиторияға арналғанын түсіну – маңызды фактор. Үшіншіден, оқырман назарын баурап алып, қарсы жауап, яғни, реакция-сыни көзқарас тудырып, қоғамдық пікір қалыптастыру – өтетін сөздің өлшемі. «өзіңнен басқа түгім жоқ менің – сен аман болшы, ҚАЗАҚСТАНЫМ!» (Жайлыбай Ғ., 2019). Автор бүкіл бір поэмадағы айтар ойының ақиқатын осынау бір ауыз сөзге сыйғызған. Өлеңмен өрілген эссенің өзегі де – сы.

«Іші алтын, сырты күміс сөз жақсысын,

Қазақтың келістірер қай баласы?» (Абай, 2016), – деп данышпан Абай айтқандай эссе жазу екінің бірінің қолынан келетін іс емес. Ал «Абай – қазақтың бой тұмары» (Назарбаев Н., 2015). «өз ұлтыңды, өз еліңді жүйелі айтылған ақиқатқа ұйытып, қабырғалы өзектен құралған айбарыңмен өзге мемлекеттерді мойындатудың негізгі тетігі – ІРГЕЛІ СӨЗ» (Ошанова О., 2012). «Эссе – қамтитын қырларының шексіздігіне, қазатын тереңдігінің түпсіздігіне қарамастан бұлттан шыққан ащы күндей қоғамдағы қаны сорғалаған қатыгез құбылыстар мен шыныдай мөлдір, судай тұнық ізгіліктерді ізін суытпай жеріне жеткізіп кесіп айтатын, өңменінен өткізіп, түбегейлі шешіп айтатын айна қатесіз ақиқат ақпараттан тұратын шығармашылық қолтанба» (Әбдіжәділқызы Ж., 2018). «Қолтанба, яғни, жазу стилі – автордың имиджі» (Brown L., 1996). Эссенің телевизиялық нұсқасы – адамзат өмірінің ажырамас бір бөлшегіне айналып кеткен көгілдір экрандағы шындықты шынайылықпен бөлісудің эстетикалық пішіні.

Әдебиеттер

- Абай. – Алматы: «Жазушы», 2016, 41-б.
- Асанова Ә. «Астана – Тәуелсіздіктің жемісі» (эссе), 13 ақпан 2018, <https://massaget.kz/okushyilarga/shyigarma/50902/> Әбдіжәділқызы Ж. Тележурналистика. – Алматы: «Қазақ университеті», 2018. 114-б.
- Бөпежанова Ә. Дүние – имани құбылыс: эсселер, сын мақалалар, ой-толғамдар, сұхбаттар». – Алматы: «өлке», 2001, 21-б.
- Жайлыбай Ғ. Сұлубайдың әні. – Алматы: «Ер Жәнібек» Халықаралық қоғамдық қоры, 2019, 7-б.
- Засурский Я. Журналистика: от Гутенберга до Билла Гейтса//Отечественные записки. Журнал литературный, политический и ученый 1818-1846 2001-2018 URL: <http://www.strana-oz.ru/2003/4/zurnalitika-ot-gutenberga-o-billa-geytsa/>
- Карнаух, Н.Л. Русская словесность / Н.Л. Карнаух. – №5. – 2000.
- Қабдолов З. Сөз өнері. – Алматы: «Қазақ университеті», 1992. 19-б.
- Ковалев В.И Эссе об эссе [электронный ресурс] // www.hegel.ru/esse.html. – (Дата обращения: 13.04.2013).
- Лямзина Т.Ю. Жанр эссе (К проблеме формирования теории) [электронный ресурс] // http://psujourn.narod.ru/lib/liamzina_essay.htm. – 13.04.2013.
- Назарбаев Н. Книга раздумий. – Жидебай: «АБАЙ» Халықаралық клубы, 2015. – С. 117.
- Ошанова О. Сөйлеу мәдениетінің негіздері. – Алматы: «Қазақ университеті», 2012, 161-б.
- Прохоров Е. «Журналистика и демократия». – М.: Издательство: Аспект Пресс, 2004.
- Садық М. Деректі фильмнен үлкен киноға дейін. – Астана, 2004. 28-б.
- Смайылов К. Өнегелі өмір. – Алматы: «Қазақ университеті», 2012, 48-б.

- Сыздықова Р. Сөз құдіреті. – Алматы: «Қазақ университеті», 1979, 7-б.
 Телевизионная журналистика. – М.: «Аспект Пресс», 2001. – С14.
 Орақова А.Ш, Корнилова А.Т, Жартынова Ж.А, Қасымова А.А, Насырова Г.У. Мұғалім-тәлімгердің жұмыс кітабы (әдіс-тәметелік құрал). – Алматы, 2017, 4-б.
 Addison, J., Essay. England in a pamphlet / J. Addison, R. Steele // English journalistic prose of the beginning of the eighteenth century. – М.: Science, 1987. – 527 с. 235.
 Addison, J., Spectator / J. Addison, R. Steele // From the history of English aesthetic thought of the XVIII century. М.: Science, 1982. 235 p.
 Amerikan Book Trade Directory 1969 -1970, New-Work, R. Bower, 1970.
 Bill Gates. The Road to the Future. – Viking Press; 1st edition, 1995. – 32 p.
 Winston Churchill. The River War. – United Kingdom: Longmans, Green and Co, 1899. – 134 p.
 Brown L. Image – the path to success / Lilian Brown; [trans. from English L. Tsaruk]. – St. Petersburg: Peter Press, 1996. – 283, [1] p. – (A psychologist himself).
 Epstein M.N. Paradoxes of novelty: the literary development of the XIX-XX centuries. – М.: Soviet writer, 1988. – 296 p.
 Epstein M.N. Essay about essay / M.N. Epstein. – М., 1998. – p. 225-240
 Epstein M.N. The laws of the free genre // MN. Epstein. Questions of literature. – М., 1987. – p. 120-150.
 Judit Tolhurst The Essential Guide to Coaching and Mentoring Pearson Educational Limited 2010. P.18.
 Larry King. How to Talk to Anyone, Anytime, Anywhere: The Secrets of Good Communication. – Paperback: Three Rivers Press; Reprint edition, 1995. – 58 p.
 Michel de Montaigne. Essays. – Kingdom of France: Simon Millanges, Jean Richer, 1580.-114 page
 O. Henry. The Whirligigs. – Doubleday, Page & Co / Review of Reviews; Authorized Edition edition, 1917 – 271 p.

References

- Abay. -Almaty: “Zhazushy”, 2016, 41 – p.
 Asanova A. “Astana – the fruit of independence” (essay), February 13, 2018, [http://www.strana-oz.ru/2003/4/zurnalitika-ot-gutenbera-o-billa-geytsa/](https://massaget.kz/okushyilarga/shyigarma/50902/Abdijadilkzy J. Television journalism. Almaty: “Kazakh University”, 2018; 114-p.

 Bopzhanova A. World – as a religious manifestation: essays, critical articles, thoughts, interviews. – Almaty: “Olke”, 2001, 21 – p.

 Zhaylybay G. Pesnya of Sulubay, Almaty: “Yer Zhunibek” International Public Foundation, 2019, 7-p.

 Zasursky J. Journalism: from Gutenberg to Bill Gates // Domestic Notes. Journal literary, political and scholar 1818-1846 2001-2018 URL: <a href=) \\
 Karnaukh, N.L. Russian literature / N.L. Karnaukh. – №5. – 2000.
 Kabdolov Z. Art of the word. Almaty: “Kazakh University”, 1992 19-p.
 Kovalev V.I. Essay on the essay [electronic resource] // www.hegel.ru/esse.html. – (Date of appeal: 04/13/2013)
 Lyamzina T.Yu. Genre essay (To the problem of the theory formation) [electronic resource] // http://psujourn.narod.ru/lib/li-amzina_essay.htm. – 04/13/2013.
 Nazarbayev N. The Book of Thoughts, Zhidebai: Abay International Club, 2015, p.117.
 Oshanova O. Basics of Speaking Culture, – Almaty: “Kazakh University”, 2012, 161-p.)
 Prokhorov E. “Journalism and Democracy”. Publisher: Aspect Press Publication Year: 2004
 Sadik M. From the documentary to the big cinema. Astana, 2004 28-p.
 Smayilov K. Onegeli omir. – Almaty: “Kazakh University” 2012, -48 p.
 Syzdykova R. Greatness of the word. – Almaty: “Kazakh University” 1979, 7-p.
 Television journalism. – М: Aspect Press, 2001, C14.
 Orakova A.Sh., Kornilov A.T., Zhartynova Z.A., Kasymova A.A., Nasyrova G.U. Teacher– Mentor’s Workbook (Methodical Book), Almaty, 2017, 4-p.
 Addison, J., Essay. England in a pamphlet / J. Addison, R. Steele // English journalistic prose of the beginning of the eighteenth century. – М.: Science, 1987. – 527 с. 235.
 Addison, J., Spectator / J. Addison, R. Steele // From the history of English aesthetic thought of the XVIII century. М.: Science, 1982. 235 p.
 Amerikan Book Trade Directory 1969 -1970, New-Work, R. Bower, 1970.
 Bill Gates. The Road to the Future. – Viking Press; 1st edition, 1995. – 32 p.
 Winston Churchill. The River War. – United Kingdom: Longmans, Green and Co, 1899. – 134 p.
 Brown L. Image – the path to success / Lilian Brown; [trans. from English L. Tsaruk]. – St. Petersburg: Peter Press, 1996. – 283, [1] p. – (A psychologist himself).
 Epstein M.N. Paradoxes of novelty: the literary development of the XIX-XX centuries. – М.: Soviet writer, 1988. – 296 p.
 Epstein M.N. Essay about essay / M.N. Epstein. – М., 1998. – p. 225-240
 Epstein M.N. The laws of the free genre // MN. Epstein. Questions of literature. – М., 1987. – p. 120-150.
 Judit Tolhurst The Essential Guide to Coaching and Mentoring Pearson Educational Limited 2010. P.18.
 Larry King. How to Talk to Anyone, Anytime, Anywhere: The Secrets of Good Communication. – Paperback: Three Rivers Press; Reprint edition, 1995. – 58 p.
 Michel de Montaigne. Essays. – Kingdom of France: Simon Millanges, Jean Richer, 1580.-114 page
 O. Henry. The Whirligigs. – Doubleday, Page & Co / Review of Reviews; Authorized Edition edition, 1917 – 271 p.